

Μουσική παιδεία και παιδεία του πολίτη: Ένα ιστορικό-συγκριτικό επιστημολογικό παράδειγμα

Αλεξάνδρα Τσουρλάκη ■

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σε αυτή τη μελέτη εξετάζεται η θέση της Μουσικής στον εκπαιδευτικό λόγο (discourse) στην Αρχαία και στη Νεότερη Ελλάδα και ο ρόλος της στη διαμόρφωση του «ανθρώπου - πολίτη». Πρώτον, διερευνάται η θέση της Μουσικής στην εκπαίδευση στην Αρχαία Ελλάδα, εστιάζοντας στο λόγο του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη. Δεύτερον, εξετάζεται η θέση της Μουσικής στην εκπαίδευση στη Νέα Ελλάδα, εστιάζοντας στο επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα. Συνδυαστικά παρουσιάζεται μια μελέτη περίπτωσης - διδασκαλίας του μαθήματος της Μουσικής στο 9^ο Γυμνάσιο Χανίων, με σκοπό να διαφανεί πώς η Μουσική Παιδεία μπορεί να επηρεάσει και να διαμορφώσει την πολιτική συνείδηση του μαθητή και του αυριανού ενεργού πολίτη.

Εισαγωγικά

Αντικείμενο της μελέτης αυτής είναι η ιστορικό - συγκριτική ανάλυση της Μουσικής Παιδείας ως μέσο καλλιέργειας της παιδείας του πολίτη στην Αρχαία και τη Νεότερη Ελλάδα, με έμφαση στη Μουσική Παιδεία ως μέσο για την «καλλιέργεια της ψυχής». Για τη διαπραγμάτευση αυτού του θέματος, πρώτον, θα εξετάσουμε τη θέση της Μουσικής στην αρχαιοελληνική παιδεία, με ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο της Μουσικής για τη διαμόρφωση του ανθρώπου- πολίτη. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τη θέση της Μουσικής Παιδείας στη σύγχρονη νεοελληνική εκπαίδευση. Για τη διερεύνηση της θέσης της Μουσικής Παιδείας στη σύγχρονη Ελλάδα, παρουσιάζεται και μια μελέτη πε-

ρίπτωσης διδασκαλίας του μαθήματος της Μουσικής στο 9^ο Γυμνάσιο Χανίων. Ακολουθώντας την μεθοδολογική προσέγγιση του πολιτικού επιστήμονα J.Peter Euben (Euben, 1997) και του ιστορικού - συγκριτικού Α. Καζαμία (Καζαμίας, 2008) θα χρησιμοποιήσουμε κείμενα/ λόγο, του παρελθόντος - της Αρχαίας Ελλάδας - κυρίως του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, που αφορούν τη Μουσική Παιδεία για να σχολιάσουμε κριτικά τη Μουσική Παιδεία στη σύγχρονη Ελληνική εκπαίδευση.

Η Μουσική Παιδεία στην Αρχαία Ελλάδα

Στην κλασική περίοδο η Μουσική κατείχε περίοπτη θέση στην εκπαίδευση και διδασκόταν ως βασικό μάθημα. Η Μουσική με την ευρεία έννοια του όρου θεωρείτο ότι συνέβαλε στην καλλιέργεια της ψυχής, κατά τους Αρχαίους στην 'ψυχαγωγία', απαραίτητη προϋπόθεση για την παιδεία του ανθρώπου - πολίτη. Η σπουδαιότητα του μαθήματος έγκειτο στο ότι η διδασκαλία της απέβλεπε όχι μόνο στην ηθική αλλά και στην αισθητική μόρφωση του ανθρώπου, και αυτό διότι η λέξη 'καλόν' σήμαινε όχι μόνο το ωραίο αλλά και το ηθικά τέλειο. Όπως αναφέρει ο Πλάτωνας «ο καλώς άρα πεπαιδευμένος άδειν τε και ορχείσθαι δυνατός αν είη καλώς» (Πλάτωνος, Νόμοι:654b.). Με τον όρο μουσική εννοούσαν τις πνευματικές και διανοητικές επιδόσεις στις καλές τέχνες και τα γράμματα. Πίστευαν ότι κάθε τέχνη τελούσε υπό την προστασία των Μουσών (Μιχαηλίδης, 1989). Ενώ, στον πρώτο *Πυθιονίκη* ο Πίνδαρος αναφέρει ότι η Μουσική συμβολίζει την τάξη και την αρμονία που τιθάσευσε την οργή του Τυφώνα και έγινε συνεπικουρος του Δία έχοντας ως αποτέλεσμα να θαφτεί η μυθική μορφή του Τυφώνα. Η Μουσική έχει τη δύναμη να «*κίαινει καρδίαν κόωματι, κήλα δε και δαιμόνων θέλγει φρένας*» (Πινδάρου, Πυθ. Ι:1-20). Ο Πλούταρχος στα *Ηθικά*, συνδέει την Μουσική με τον άνθρωπο λέγοντας ότι όταν κάποιος ταυτιστεί με τον παιδευτικό χαρακτήρα της Μουσικής από μικρή ηλικία τότε θα μπορεί να επικρίνει το 'αντίθετο' και να επαινέσει το 'ωραίο' στον τομέα της Μουσικής καθώς και σε άλλα θέματα. Ένας τέτοιος άνθρωπος αφού θα έχει ωφεληθεί από τη Μουσική, θα μπορεί να ωφελήσει την πόλη και τον εαυτό του, διότι δεν θα παρεμβαίνει σε κανένα ανάρμοστο έργο και λόγο, επισφραγίζοντας μόνο ό,τι είναι μετρημένο, κόσμιο αλλά και ηθικό, «*δια μουσικής τε την μεγίστην ωφέλειαν καρπώμενος, όφελος αν μέγα γένοιτο αυτω τε και πόλει*» (Πλουτάρχου, Ηθικά:41B).

Ο Πλάτωνας στον *Πρωταγόρα* αναφέρει, ότι οι δάσκαλοι της κιθαριστικής τέχνης διδάσκουν ποιήματα μεγάλων ποιητών με τη συνοδεία της κιθάρας επιμελούμενοι με αυτό τον τρόπο τη σωφροσύνη των νέων. Η εξοικείωση των ψυχών των νέων με τους ρυθμούς και τις αρμονίες προσβλέπει στο να γί-

νονται πιο ήρεμοι και χρήσιμοι. Διότι «*πας ο βίος του ανθρώπου ευρυθμίας τε και εναρμοστίας δέεται*» (Πρωταγόρας:104-105b). Στην *Πολιτεία*, αναφερόμενος στη Μουσική τη χαρακτηρίζει ως ‘κυριωτάτην’ και εξετάζοντας την επίδραση της Μουσικής στην ψυχή του ανθρώπου λέει ότι η βασικότερη πλευρά της Μουσικής είναι ο ρυθμός και η αρμονία που φέρνουν το ωραίο στην ψυχή του ανθρώπου (Πολιτεία:401d). Στον *Τίμαιο* αναφέρει: ότι η αρμονία δόθηκε από τις Μούσες σε όποιον με φρόνηση έρχεται σε επαφή μαζί τους, για να βοηθήσει την εσωτερική περιφορά της ψυχής όταν χάνει την αρμονία της (Τίμαιος:47d).

Ο Αριστοτέλης στα *Πολιτικά*, συγκαταλέγει την Μουσική στα βασικά μαθήματα που πρέπει να διδάσκονται οι νέοι. Όσον αφορά στην ηθική διάσταση της Μουσικής υποστηρίζει, ότι η Μουσική συντελεί προς την αρετή, διαπλάθει το ήθος και εθίζει στην ευγενή τέρψη τους ελεύθερους ανθρώπους «*Αλλ’ οράν εί πη και προς ήθος συντείνει και προς την ψυχήν*» (1340a:5). Για το Σταγειρίτη φιλόσοφο, η επιλογή της κατάλληλης μουσικής έχει τη δυνατότητα να επηρεάζει θετικά τις δραστηριότητες του ενάρετου πολίτη με το να του χαρίζει αισθήματα ευχαρίστησης. Αναφερόμενος στη χρήση των μουσικών οργάνων προτείνει ότι για τη διάπλαση του ήθους, είναι πολύ καλύτερο να συμμετέχει ο νέος στην Μουσική, ως εκτελεστής. Επιπλέον, αποδέχεται την διάκριση των μελωδιών σε ηθικές, πρακτικές και ενθουσιαστικές. Ισχυρίζεται ότι πρέπει να μεταχειριζόμαστε την Μουσική «*ου μιας ένεκεν ωφελείας τη μουσική χρήσηται δειν αλλά και πλειόνων χάριν και γάρ παιδείας ένεκεν και καθάρσεως*» (Πολιτικά, 36-38:180). Την κάθαρση προκαλούν κυρίως οι ‘ενθουσιαστικές’ μελωδίες χωρίς να βλάπτουν ηθικά τον άνθρωπο. Για την εκπαίδευση λέγει ότι πρέπει να χρησιμοποιούμε την δωρική μελωδία διότι είναι η πιο σοβαρή και με κατεξοχήν ανδροπρεπή και ηθικό χαρακτήρα; Οι ηθικές μελωδίες και οι ηθικές αρμονίες αρμόζουν στην παιδεία των νέων. Προτείνει δηλαδή τον εθισμό του πολίτη στο ‘ηθικά καλό’, για να έχει την δυνατότητα απόκτησης ενάρετης συνείδησης σε προσωπική και πολιτική κλίμακα.

Η Μουσική στη Νέα Ελλάδα

Για την μουσική τέχνη και την επίδρασή της στην παιδεία του ανθρώπου - πολίτη έχουν ενδεικτικά αναφερθεί, Έλληνες παιδαγωγοί, διανοούμενοι και μουσουργοί. Ο φιλόσοφος της παιδείας Ευάγγελος Παπανούτσος αναφερόμενος στην Μουσική, τη χαρακτηρίζει ως τέχνη του νεότερου Ευρωπαίου και από τη φύση της, την πιο δυναμική. Για τους μεγάλους συνθέτες επισημαίνει ότι με τη Μουσική του ο Bach διαλύει αρμονικά τις μελωδίες και τους ρυθμούς σε μια προσπάθεια φυγής για να κάνει την ψυχή να καλπάζει στον άπει-

ρο χρόνο, ενώ ο Beethoven με τη μοναδική Μουσική του εκφράζει το θρίαμβο και το σπαραγμό του νεότερου Ευρωπαίου «εδώ πονεί θεϊκά ο ηρωικός άνθρωπος που μίσησε τους ανάληπτους για αυτό και ανώφελους θεούς» (Παπανούτσος, 1977:221-222).

Ο παιδαγωγός Ιωάννης Παπαγεράκης αναφέρει πως, η αισθητική αγωγή, κλάδος της οποίας είναι η Μουσική Αγωγή «αποτελεί τον ενωτικό κρίκο που συνδέει όλους τους άλλους τομείς της γενικής αγωγής, δηλ. τη σωματική, διανοητική, ηθική, θρησκευτική και κοινωνική αγωγή» (Παπαγεράκης, 1964:31). Με αυτό τον τρόπο, αναπτύσσονται συμμετρικά όλες οι πνευματικές δυνάμεις του ατόμου που είναι βασική επιδίωξη του 'νέου σχολείου' (Παπαγεράκης, 1964).

Ο μουσουργός Μίκης Θεοδωράκης, αναφερόμενος στην τέχνη και την Μουσική επισημαίνει την πολιτική διάσταση της Μουσικής, λέγοντας ότι «η πιο ουσιώδης ιδιότητα της τέχνης είναι η απελευθερωτική της φόρτιση». Ο καλλιτέχνης θα πρέπει να συμβάλει στο να γίνουν ελεύθεροι οι άνθρωποι, γιατί μόνο έτσι ολοκληρώνεται και η δική του προσπάθεια. Αυτή η στάση ορίζεται ως πολιτική και θεωρείται «το μέσο για να οδηγηθεί ο πολίτης, μέσω της ελευθερίας, σε πλήρη ψυχική, πνευματική και ηθική άνθιση. Για αυτό έχουμε ανάγκη από την τέχνη, γιατί είναι η τροφή της ψυχής» (Θεοδωράκης, 1999:161).

Η Μουσική Παιδεία στο σύγχρονο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα

Κάνοντας μια ιστορική αναδρομή θα επιχειρήσω να αναφερθώ αναλυτικά στο ρόλο και τη θέση της Μουσικής στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας. Τα τελευταία χρόνια το μάθημα της Μουσικής Αγωγής διδάσκεται στην πρωτοβάθμια και την δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Από το 1985 έως και σήμερα έχουν γίνει σημαντικά βήματα για την αναβάθμισή του. Έχουν γραφεί νέα Προγράμματα Σπουδών, νέο εκπαιδευτικό και υποστηρικτικό υλικό, για να προάγουν το ρόλο και τη θέση του μαθήματος στο σύγχρονο σχολείο. Κύριος στόχος των προγραμμάτων σπουδών Μουσικής Αγωγής είναι η ανάπτυξη του μαθητή, μέσα από γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις που θα τον βοηθήσουν στην ομαλή ένταξη του στο κοινωνικό σύνολο.

Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σπουδών της Μουσικής Αγωγής, το μάθημα της Μουσικής εμπλέκεται στην εκπαιδευτική διαδικασία αυτόνομα αλλά και βοηθητικά σε άλλα μαθήματα. Έτσι αναδεικνύεται ο διαθεματικός χαρακτήρας της Μουσικής σε σχέση με άλλα μαθήματα, όπως τα Μαθηματικά, η Φυσική, η Βιολογία, η Κοινωνιολογία, η Ιστορία κ. ά. (ΦΕΚ1645). Με αυτό τον διαθεματικό τρόπο επιδιώκεται η δημιουργική προσέγγιση, η οποία θα «εμβολιάσει την τεχνοκρατική θεώρηση των θετικών επιστημών με φιλοσοφικό – ηθικό στοχα-

σμό και με γόνιμο προβληματισμό, απαραίτητο για τον αυριανό υπεύθυνο πολίτη και ολοκληρωμένο επιστήμονα» (ΦΕΚ 1645:21686). Επίσης το Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής Αγωγής «συμπεριλαμβάνει δραστηριότητες, με τις οποίες οι μαθητές βιώνουν αξίες ενοποιητικές για την εθνική και την πολιτισμική ταυτότητά μας, (γλώσσα, τέχνη, θρησκεία, παράδοση) καθώς και άλλες, μέσα από τις οποίες προσεγγίζουν και γνωρίζουν την πολιτιστική κληρονομιά άλλων λαών» (ΦΕΚ 1645:21687). Οι δραστηριότητες αφορούν, ακρόαση, τραγούδι, κινητική επεξεργασία, ρυθμική και αρμονική συνοδεία, λογοτεχνική ανάλυση τραγουδιών διαφόρων λαών επιδιώκοντας την ευαισθητοποίηση των μαθητών απέναντι στις πνευματικές αξίες του κάθε πολιτισμού (ΦΕΚ 1645).

Οι μεγάλες όμως αλλαγές για την αναβάθμιση του μαθήματος έγιναν μέσω των καινοτομικών προγραμμάτων και θεσμών. Αυτά προήγαγαν τη θέση του μαθήματος βάζοντας νέες βάσεις για την ανάπτυξη της αισθητικής καλλιέργειας του παιδιού, αποσκοπώντας στην ψυχική πληρότητα, αλλά και στην πνευματική και κοινωνική του ωρίμανση. Τα πιο σημαντικά από αυτά θα αναφερθούν, για να παρουσιασθούν οι προσπάθειες που έγιναν τα τελευταία χρόνια, ώστε να δοθεί η ευκαιρία στα παιδιά να βιώσουν τη δύναμη και την ομορφιά της Μουσικής.

Κατά το σχολικό έτος 1997-1998, εφαρμόστηκε ο θεσμός του Ολοήμερου Σχολείου στα Δημοτικά Σχολεία. Στο πρόγραμμα της λειτουργίας τους εντάχθηκαν και μαθήματα επιλογής, μεταξύ των οποίων και το μάθημα της Μουσικής. Σε αυτά τα σχολεία δόθηκε η ευκαιρία στους μαθητές να έρθουν σε στενότερη επαφή με το μάθημα, να πειραματισθούν, να δημιουργήσουν και να μάθουν, με σκοπό να λάβουν όσο το δυνατόν περισσότερα παιδαγωγικά οφέλη (ΦΕΚ 1645).

Αργότερα ένα άλλο καινοτομικό πρόγραμμα δημιουργήθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (ΠΙ), το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ, 2003). Για το μάθημα της Μουσικής, αναφέρεται ότι, «η Μουσική Αγωγή αποβλέπει στη γενικότερη καλλιέργεια της δημιουργικότητας και της προσωπικότητας των μαθητών, μέσα από την ενεργητική ακρόαση, τις δραστηριότητες Μουσικής δημιουργίας και εκτέλεσης» (ΔΕΠΠΣ, 2003:337). Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος, εισάγονται και οι ώρες του προγράμματος της “Ευέλικτης Ζώνης.” Το πρόγραμμα αυτό λειτούργησε πιλοτικά σε 185 Δημοτικά Σχολεία και Νηπιαγωγεία, το σχολικό έτος 2001-2002, και επεκτάθηκε υποχρεωτικά η λειτουργία του στο σύνολο των Σχολείων της υποχρεωτικής εκπαίδευσης από το 2005. Το μάθημα εντάχθηκε στη βασική μεθοδολογία που εφάρμοσε αυτό το πρόγραμμα, τη μέθοδο project. Η μέθοδος αυτή λόγω της ευελιξίας της, βασισμένη στην ενοποίηση και διασύνδεση των γνωστικών αντικειμένων δίδει την ελευθερία στον εκπαιδευτικό να εισχωρήσει και σε άλλα γνωστικά αντικείμενα. Μέσω της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου

δου, δίδεται η δυνατότητα να ερευνήσει και να δημιουργήσει μαζί με τους μαθητές, για να ανοίξουν τους πνευματικούς ορίζοντες τους και το σχολείο στην ευρύτερη κοινωνία, (Ματσαγγούρας, 2002). Με βάση αυτό το νέο πρόγραμμα σπουδών, εισάγονται για πρώτη φορά οι Νέες Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στη διδασκαλία του μαθήματος ως υποστηρικτικού υλικού για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Δημιουργείται από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (ΠΙ) το Εκπαιδευτικό Λογισμικό «Εμμέλεια», (CD-ROM), Μουσική Α΄ - ΣΤ΄ Δημοτικού). Το υποστηρικτικό αυτό υλικό για το μάθημα της Μουσικής, δημιουργήθηκε με σκοπό να χρησιμοποιηθεί ως γνωστικό – διερευνητικό εργαλείο, αλλά και ως εργαλείο αναζήτησης πληροφοριών και επικοινωνίας των μαθητών, στα πλαίσια των δραστηριοτήτων τους μέσα στην τάξη. Με την ελκυστική του παρουσίαση και το περιεχόμενο του βασισμένο κυρίως στις αρχές της διαθεματικότητας και της πολυπολιτισμικότητας, έδωσε νέα ώθηση και ανάπτυξη στη διδασκαλία του μαθήματος (ΟΕΔΒ, 2007).

Το 2010 εκδίδεται υπουργική απόφαση, για τη λειτουργία των 800 12/θέσιων Δημοτικών Σχολείων με Ενιαίο Αναμορφωμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα (ΕΑΕΠ), στην οποία ορίζεται μεταξύ των άλλων μαθημάτων και η εισαγωγή του μαθήματος της Μουσικής ως ξεχωριστού γνωστικού αντικείμενου, με υποχρεωτική διδασκαλία σε όλες τις τάξεις. Ενισχύεται το μάθημα κατά μία ώρα στις δύο πρώτες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου, ενώ δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό της Μουσικής να συμμετάσχει και στις ώρες της λειτουργίας της Ευέλικτης Ζώνης. Επιπροσθέτως, μπορεί να λαμβάνει μέρος στη διδακτική ενότητα των Πολιτιστικών Συλλόγων, συμμετέχοντας σε δράσεις εντός και εκτός σχολείου. Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος αξίζει να αναφερθεί το Πρόγραμμα Επιμόρφωσης, του Οργανισμού Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών (ΟΕΠΕΚ), που διεξήχθη το 2010 σε όλη την επικράτεια, για τους εκπαιδευτικούς των νέων ειδικοτήτων με σκοπό να διδάξουν στα 800 Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία με Ενιαίο Αναμορφωμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα (ΕΑΕΠ). Φυσικό αντικείμενο του έργου ήταν και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών ειδικοτήτων Αισθητικής Αγωγής. Από τον ΟΕΠΕΚ δημιουργήθηκε οδηγός Επιμορφωτή και Υλικό για τον εκπαιδευτικό, για το μάθημα της Μουσικής, χρήσιμα εργαλεία για την επιτυχή εφαρμογή του προγράμματος (ΟΕΠΕΚ 2010).

Πολύ σημαντικό είναι επίσης και το τελευταίο πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής, που δημιουργήθηκε από το ΠΙ για την εφαρμογή του πιλοτικού προγράμματος “Νέο Σχολείο”. Σε αυτό αναφέρεται ότι «η Μουσική ως τέχνη και επιστήμη, ασκεί, αρμονικά και ισορροπημένα τον γνωστικό, συναισθηματικό και ψυχοκινητικό τομέα» (ΠΙ 2011:2). Ιδιαίτερα πρέπει να επισημανθεί ότι στο νέο πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής, γίνεται νύξη που αφορά στην παιδεία του πολίτη, διότι αναφέρεται ότι η διδασκαλία της Μουσικής

έχει «ως στόχο τη δημιουργία πολιτών που δεν είναι μουσικά απομονωμένοι αλλά έχουν μια υγιή σχέση με τον εσωτερικό τους κόσμο και επικοινωνιακή σχέση με το άμεσο περιβάλλον τους (φυσικό, τεχνητό, κοινωνικό και πολιτισμικό από το οποίο αντλούν έμπνευση και ερεθίσματα και για του οποίου την αιεφόρο ανάπτυξη ενδιαφέρεται)» (ΠΙ 2011:4).

Η Ελληνική Μουσική και η Αγωγή του Πολίτη: Μια Διδασκαλία

Στο δεύτερο μέρος αυτής της μελέτης θα ήθελα να αναφερθώ σε μια περίπτωση διδασκαλίας του μαθήματος της Μουσικής στο Γυμνάσιο, με σκοπό την ένταξη της παιδείας του πολίτη, στη συγκεκριμένη διδακτική ενότητα. Ο λόγος ήταν, διότι θα συμμετείχε το σχολείο σε πολιτιστική εκδήλωση αφιερωμένη στον Οδυσσέα Ελύτη, στα Χανιά Κρήτης. Η εκδήλωση διοργανώθηκε το 1997 από το σύλλογο για την Ελληνική Γλώσσα και τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ν. Χανίων, με τη συμμετοχή του Παιδαγωγικού τμήματος του Πανεπιστημίου Κρήτης και της Χορωδίας του 9^{ου} Γυμνασίου Χανίων.

Η διδασκαλία μου επικεντρώθηκε στη μελοποιημένη ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη. Σκοπός της διδασκαλίας αυτής της διδακτικής ενότητας, ήταν η προσπάθεια για επίτευξη συγκεκριμένων στόχων όπως:

- Να παρουσιασθεί και να δημιουργήσει δράσεις το Σχολείο, ως ζωντανό κύτταρο της τοπικής κοινωνίας
- Να νιώσουν οι μαθητές την ικανοποίηση και τη χαρά που μπορεί να προσφέρει μια μουσική εκδήλωση που δημιουργείται από τους ίδιους ενώπιον κοινού.
- Να αισθανθούν πόσο σημαντικό είναι να δημιουργούνται και να μεταφέρονται συναισθήματα μέσα από τη μουσική εκτέλεση μπροστά στο ακροατήριο.
- Να προσεγγίσουν μέσω του τραγουδιού έννοιες όπως η δικαιοσύνη, η ελευθερία, η αυτοθυσία, η αγάπη για τη φύση κ. ά.
- Να διαπιστώσουν τη σχέση και τη διασύνδεση της Μουσικής με άλλες τέχνες και επιστήμες
- Να βιώσουν τη σημασία ιστορικών γεγονότων της πατρίδας μας και να κατανοήσουν το ρόλο που είχε η μουσική σε σχέση με εκείνα.
- Να γνωρίσουν, μέσα από την Ποίηση και την Μουσική, την ιστορία της χώρας τους καθώς και το ρόλο που διαδραμάτισαν κατά την περίοδο εκείνη στη ζωή των ανθρώπων.
- Να σεβαστούν, να εκτιμήσουν και να διαφυλάξουν την καλλιτεχνική κληρονομιά της πατρίδας τους.

- Να αποτελέσουν η Μουσική και η Ποίηση εφαλτήριο για την μετέπειτα ένταξή τους στην κοινωνία μέσα από τα μηνύματα και τις ιδέες που προβάλλουν.

Προγραμματισμός Τάξης - Διδασκαλία

Στο πρώτο μάθημα ανακοινώνω στους μαθητές μου ότι θα τους διδάξω δύο ποιήματα του Οδυσσέα Ελύτη, το «Ένα το χελιδόνι κι η άνοιξη ακριβή» και το, «Της Δικαιοσύνης ήλιε νοητέ», από το έργο «Το Άξιον Εστί» (1959). Τα τραγούδια αυτά επελέγησαν, αφενός για το περιεχόμενό τους και αφετέρου για τη Μουσική τους. Η συνομιλία των τεχνών, Ποίησης και Μουσικής ήταν βασικός στόχος για να προβληθούν οι ιδέες και το νόημα των ποιημάτων μέσω της Μουσικής. Αρχικά αναφέρω, ότι είναι απαραίτητη η εκμάθηση και η μουσική ερμηνεία τους, γιατί το σχολείο θα συμμετάσχει σε εκδήλωση προς τιμή του ποιητή. Τα παιδιά χαίρονται για τη συμμετοχή τους και ενθουσιάζονται με την ιδέα ότι θα τραγουδήσουν εκτός σχολείου παρουσιάζοντας τη δουλειά τους σε ευρύ κοινό. Στη πρώτη φάση αρχίζω τη διδακτική προσέγγιση με το περιεχόμενο των τραγουδιών, τονίζοντας ότι για την καλύτερη ερμηνεία και απόδοση τους, είναι απαραίτητο να εστιάσουμε όχι μόνο στη μουσική αλλά και στη λογοτεχνική επεξεργασία τους. Προτείνω οι μαθητές να χωρισθούν σε ομάδες και εκείνοι πήραν την πρωτοβουλία αφού συζήτησαν μεταξύ τους, να σχηματίσουν δύο ομάδες. Η μια ομάδα αναλαμβάνει να συλλέξει πληροφορίες για το έργο του ποιητή και του συνθέτη και η άλλη να επεξεργασθεί τη λογοτεχνική ανάλυση. Στο επόμενο μάθημα παρουσιάζονται οι εργασίες των ομάδων στην τάξη, γίνεται συζήτηση και σχολιασμός τους. Οι μαθητές κάνουν αναλυτική αναφορά στο περιεχόμενό τους και συζητούν κυρίως για τις έννοιες της δικαιοσύνης, της ελευθερίας, της αγωνιστικότητας, της αυτοθυσίας, της ελπίδας και της ομορφιάς της φύσης. Ένας μαθητής προτείνει να ακουστούν τα τραγούδια από το κασετόφωνο και στη συνέχεια να τα αποδώσουν μουσικά. Αυθόρμητα τραγούδησαν όλα τα παιδιά, προσπαθώντας να αποδώσουν όσο γίνεται καλύτερα τη μελοποιημένη ποίηση του Μίκη Θεοδωράκη. Στη δεύτερη φάση δημιουργείται η χορωδία και ένας από τους μαθητές αναλαμβάνει να τη συνοδεύσει μουσικά με πιάνο. Η προετοιμασία για την απόδοση και μουσική ερμηνεία των τραγουδιών γίνεται στην αίθουσα μουσικής του σχολείου. Ήταν τόσο μεγάλος ο ζήλος τους, που αρκετές φορές και μετά τη λήξη του ωραρίου εργάστηκαν για την επιτυχή παρουσίαση του μουσικού συνόλου τους.

Η Εκδήλωση - Παρουσίαση του μουσικού συνόλου

Η παρουσίαση του μουσικού συνόλου έγινε σε αίθουσα πολιτιστικού συλλόγου της πόλης και πλαισιώθηκε από ομιλητές που αναφέρθηκαν στο έργο του Οδυσσέα Ελύτη. Η Χορωδία του 9^{ου} Γυμνασίου Χανίων, με τη διεύθυνσή μου, τραγούδησε με ενθουσιασμό και επιτυχία τα δύο μελοποιημένα ποιήματα του Οδυσσέα Ελύτη από τον Μίκη Θεοδωράκη: Το «Ένα το χελιδόνι κι η άνοιξη ακριβή» και το «Της Δικαιοσύνης ήλιε νοητέ» από το έργο «Το Άξιον Εστί» (1959).

Αξιολόγηση έργου και λειτουργίας του μουσικού συνόλου

Την επόμενη ημέρα έγινε συζήτηση με τους μαθητές στην τάξη και προέκυψε ότι ένα μεγάλο μέρος των στόχων επιτεύχθηκε, καθώς και ότι αναπτύχθηκαν δεξιότητες σε όλα τα εμπλεκόμενα πεδία. Έγινε διασύνδεση και διαθεματική προσέγγιση με άλλα γνωστικά αντικείμενα, όπως η Ποίηση, η Ιστορία και η Αγωγή του πολίτη. Η Μουσική αξιοποιήθηκε δημιουργικά στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η δημιουργία αυτής της μουσικής εκδήλωσης πέτυχε την απελευθέρωση των συναισθημάτων, λειτούργησε ως μέσο έκφρασης της ατομικής και πολιτισμικής ταυτότητας, ενδυνάμωσε την ομαδικότητα μέσω του τραγουδιού, χρησιμοποιώντας τη φωνή και το στόμα, όργανα που συντελούν στην εκφορά του γλωσσικού λόγου ως μέσου επικοινωνίας και έκφρασης. Οι μαθητές αναστοχαζόμενοι είπαν ότι απήλαυσαν την εκδήλωση και ότι θα ήθελαν να συμμετέχουν και σε άλλη παρόμοια εκδήλωση στο μέλλον. Ανέφεραν τα συναισθήματα που δημιουργήθηκαν όπως χαρά, αναπτέρωση ηθικού, περηφάνια, ευχαρίστηση, συγκίνηση. Καλλιεργήθηκε αίσθημα ευθύνης και αυτοεκτίμησης. Βελτιώθηκαν οι σχέσεις τους, βίωσαν την επιτυχία και την επικοινωνία με εκτός σχολείου ακροατήριο. Η συμμετοχή τους είπαν ότι θα λειτούργησει ως κίνητρο, αφορμή και αφετηρία για περαιτέρω μάθηση και δραστηριοποίηση σε άλλες κοινωνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Όπως δήλωσαν, τους έκανε να αισθανθούν ως μαθητές που συμμετέχουν στο κοινωνικό, πολιτιστικό και πολιτικό γίγνεσθαι του τόπου τους.

Κριτικές εκδήλωσης

Οι κριτικές του κοινού και των διοργανωτών ήταν πολύ καλές και ενθαρρυντικές. Χαρακτηριστικά είπαν: τα παιδιά όταν τραγουδούσαν, φαινόταν προσηλωμένα, απέδωσαν με χαρά, ερμήνευσαν με προσοχή και γνώση και φαινόταν ότι είχαν διεισδύσει βαθιά στο νόημα των στίχων τους οποίους απέδιδαν ως

ένα ενοποιημένο σύνολο με την χαρακτηριστική Μουσική του Μίκη Θεοδωράκη. Επίσης, ο τοπικός και αθηναϊκός τύπος αναφέρθηκαν με τα καλύτερα λόγια και σχόλια στην επιτυχημένη αυτή εκδήλωση.

Τελειώνοντας την αναφορά σε αυτήν την περίπτωση θα ήθελα να επισημάνω αυτό που λέει ο Κρίστοφερ Σμωλ; Ότι θα προσπαθήσουμε να δούμε πίσω από το «μήνυμα» της Μουσικής που συνειδητά ο συνθέτης θέλει να μας μεταδώσει. Η ύπαρξη ενός μηνύματος έχει σημασία διότι μας βοηθάει να φτάσουμε να καταλάβουμε τί κρύβεται πίσω από τα βασικά τεχνικά μέσα της Μουσικής, όπως η ροή του χρόνου, ο τρόπος της ακρόασης, η φύση του ήχου καθώς και οι κοινωνικές συνθήκες και σχέσεις. Αυτά τα ζητήματα συνήθως τα δεχόμαστε ασυναίσθητα (Σμωλ, 1983).

Επίλογος

Στην αρχαία Ελλάδα, η Μουσική αποτελούσε βασικό μάθημα, όχι μόνο για τέρψη - ψυχαγωγία, αλλά για την «αγωγή της ψυχής», με την αρχαιοελληνική έννοια του όρου, η οποία θεωρείτο σημαντική για τη διαμόρφωση του ανθρώπου – πολίτη. Με άλλα λόγια, στην αρχαία ελληνική δημοκρατική πόλη η Μουσική είχε όχι μόνο «ψυχαγωγικό» αλλά και «πολιτικό» χαρακτήρα. Όπως αναπτύχθηκε παραπάνω, κατά τον Αριστοτέλη η Μουσική αποτελούσε βασική συνισταμένη στην παιδεία του δημοκρατικού πολίτη (*«προπαιδευέσθαι και προεθίζεσθαι προς τας πολιτείας»*).

Στη νεότερη Ελλάδα, το μάθημα της Μουσικής αποτελεί μέρος του αναλυτικού προγράμματος της γενικής εκπαίδευσης. Αντίθετα με την αρχαία Ελλάδα, δεν αποτελεί κύριο πεδίο μάθησης. Το περιεχόμενο του μαθήματος συνίσταται κυρίως στην πρόσκτηση γνώσεων (π.χ. σημειογραφία, μορφολογία, Ευρωπαϊκή Μουσική, μουσικές άλλων λαών, νεότερη Ελληνική Μουσική κ. ά). Το μάθημα της Μουσικής στη νεότερη Ελλάδα δεν έχει ως βασικό στόχο την «παιδεία της ψυχής», δηλαδή την ηθική και αισθητική καλλιέργεια μορφωμένων και ενάρετων ανθρώπων – πολιτών. Τα τελευταία χρόνια δημιουργήθηκαν Προγράμματα Σπουδών Μουσικής Αγωγής, που αναφέρουν ότι ένας από τους στόχους του μαθήματος είναι η διαμόρφωση «υγιών» πολιτών, αλλά δεν προτείνουν σαφείς τρόπους, π.χ. διδακτικές μεθοδολογίες, δραστηριότητες κ.ά., που θα οδηγήσουν σε αυτό. Όλη η ευθύνη και η ανάληψη πρωτοβουλιών ανατίθενται στον εκπαιδευτικό, ο οποίος ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν την περίοδο που εργάζεται, πρέπει να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την επίτευξη αυτού του στόχου. Ένα παράδειγμα ήταν και η μελέτη περίπτωσης, διδασκαλίας της Μουσικής στο Γυμνάσιο, που αναφέρθηκε παραπάνω, για να αναδειχθεί και να προβληθεί ο ρόλος της Μουσικής στη δημιουργία ενάρετων και ενεργών πολιτών.

Βιβλιογραφία

- Αριστοτέλης, *Πολιτικά*. Αθήνα: εκδ. Κάκτος, 1993.
- Euben, J. Peter (1997). *Corrupting Youth: Political Education, Democratic Culture, and Political Theory*. Princeton : Princeton University Press.
- Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας:*
ΦΕΚ 1645/1997 ,ΦΕΚ 188/23-9-1997,ΦΕΚ Β'304/2003ΕΠ Φ. 3/609/60745/Γ1
ΕΑ ΦΕΚ 1562/2011.
- Θεοδωράκης Μ. (1999). *Μελοποιημένη Ποίηση*. Γ' Τόμος. Αθήνα: εκδ. ύψιλον.
- Καζαμιάς, Α.Μ. (2008). *Περί Συγκριτικής Παιδαγωγικής ή Προς Έναν Προμηθεϊκό Ουμανισμό στη Νέα Κοσμοπολη*. Επιμέλεια Πέλλα Καλογιαννάκη. Αθήνα: εκδ. Ατραπός
- Μιχαηλίδης Σ. (1981). *Εγκυκλοπαίδεια της Αρχαίας Ελληνικής Μουσικής*, Αθήνα: εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.
- Παπαγεράκης Ι. (1964). *Η αισθητική αγωγή ως πρόβλημα μορφώσεως*. Θεσσαλονίκη: Φιλοσοφική Σχολή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, διδακτορική διατριβή.
- Παπανούτσος Ε. (1997). *Φιλοσοφία και Παιδεία*. Αθήνα: εκδ. Ίκαρος.
- Πίνδαρος, *Ολυμπιονίκιοι- Πυθιονίκιοι*. Αθήνα: εκδ. Κάκτος, 1992.
- Πλάτων, *Νόμοι*. Αθήνα: εκδ. Κάκτος, 1992.
- Πλάτων, *Πολιτεία*. Αθήνα: εκδ. Κάκτος, 1992.
- Πλάτων, *Πρωταγόρας*. Αθήνα: εκδ. Κάκτος, 1992.
- Πλάτων, *Τίμαιος*. Αθήνα : εκδ. Κάκτος, 1992.
- Πλούταρχος, *Ηθικά- Περί Μουσικής*. Αθήνα: εκδ. Κάκτος, 1992.
- Σμωλ, Κ. (1983). *Μουσική, Κοινωνία - Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδ. Νεφέλη.
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2002). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) & Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ), Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, Τόμος Β'*. Αθήνα.
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2007). *«Εμμέλεια», Εκπαιδευτικό Λογισμικό, (CD-ROM) Μουσική Α'- ΣΤ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων. Διαθέσιμο διαδικτυακά στο <[http: ri-schools.gr/software/dimotiko/mousiki_a_st_dim.zip](http://ri-schools.gr/software/dimotiko/mousiki_a_st_dim.zip)>.
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2002). *Οδηγός Σχεδίων Εργασίας (Πολυθεματικό βιβλίο, Ευέλικτη Ζώνη, Διαθεματικότητα), Για τον εκπαιδευτικό*. Αθήνα.
- Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. ΟΕΠΕΚ (2010). *Εκπαίδευση Μετά Τέχνης. Η Αισθητική Αγωγή στη Δημοτική Εκπαίδευση. Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών Αισθητικής Αγωγής στα Δημοτικά Σχολεία με Ενιαίο Αναμορφωμένο Πρόγραμμα. Οδηγός Επιμορφωτή*. Αθήνα.
- Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. ΟΕΠΕΚ (2010). *Εκπαίδευση Μετά Τέχνης. Η Αισθητική Αγωγή στη Δημοτική Εκπαίδευση. Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών Αισθητικής Αγωγής στα Δημοτικά Σχολεία με Ενιαίο Αναμορφωμένο Πρόγραμμα. Υλικό για τον εκπαιδευτικό*, Αθήνα.

ABSTRACT

This study examines the place of music in the educational discourse in Ancient and Modern Greece as well as its role in shaping the «human - citizen». Firstly, it investigates the place of Music Education in Ancient Greece focusing on the discourse of Plato and Aristotle. Secondly, it examines the place of music in the educational system in Modern Greece focusing on the official curriculum.

Additionally, it presents a case study of teaching music at the 9th Elementary School of Chania in order to demonstrate how Music Education can influence and shape the political consciousness of students and the future of an active citizen.